

Omgevingskwaliteit – investeren in een beter Nederland.

Geachte leden van de Tweede Kamercommissie Ruimtelijke Ordening,

In de commissie Ruimtelijke Ordening vergadert u over onderwerpen die essentieel zijn voor Nederland. U spreekt over hoe mooi, leefbaar en toekomstbestendig Nederland blijft en zal worden.

Als maatschappelijke organisaties die zich bezighouden met het verleden (Federatie Instandhouding Monumenten), het heden (namens het erfgoedplatform van Kunsten '92) en de toekomst (Federatie Ruimtelijke Kwaliteit), willen wij u in deze brief enkele suggesties doen die bijdragen aan een goed Rijksbeleid. Suggesties die leiden tot een fijner, mooier, leefbaarder en duurzamer, zeg maar gewoon een beter, Nederland. Wij onderstrepen daarbij het grote belang van nationale regie in de ruimtelijke ordening.

Voorafgaand aan ons pleidooi nog even dit: onze organisaties focussen zich op het behoud en versterken van de omgevingskwaliteit in Nederland, wat ook een van de maatschappelijke doelen van de Omgevingswet is. Verbetering van de omgevingskwaliteit bij iedere ontwikkeling levert het wenkende perspectief van een land om trots op te zijn, met voldoende woningen en voorzieningen op loop- en fietsafstand van groen. Het bereiken van een betere omgevingskwaliteit is noodzakelijk en ook goed mogelijk, maar dat gebeurt niet vanzelf.

De enorme urgentie van verschillende maatschappelijke opgaven, van de woningnood tot de energie-infrastructuur, water, natuur en landbouw, leidt helaas vaak tot de neiging om vooral sectoraal te werk te gaan. We zien al enige tijd dat dit onvermijdelijk tot problemen in de uitvoering en vertragingen leidt, omdat na jaren van planontwikkeling de overige maatschappelijke belangen in het gedrang komen. Het blijkt ook niet erg toekomstbestendig: de verschillende opgaven en belangen zitten elkaar alleen maar in de weg als ze eenzijdig en sectoraal aangevlogen worden, en het is nog maar de vraag of en hoe het dan allemaal past in een leefbaar Nederland. Wij zijn ervan overtuigd dat als omgevingskwaliteit, uitvoeringskracht en een integrale aanvliegroute centraal gesteld worden, er sneller, mooier, beter en met meer resultaat voor deze én volgende generaties gewerkt kan worden. Zowel aan woningbouw als aan een duurzaam en leefbaar landelijk gebied, natuur, energie- en watersystemen. We verwijzen hiervoor ook graag naar het position paper van het Impactnetwerk Bouwcultuur.

Allereerst hebben we drie hartenkreten voor u:

1. Heb oog voor het verleden

Ons culturele erfgoed is een cadeau uit het verleden dat waarde toevoegt aan ons dagelijks leven. Monumenten, landschappen en tradities geven onze toekomst wortels en een verhaal. Zij

geven identiteit aan een plek in elke regio en zorgen dat we ons er thuis voelen. Ons erfgoed draagt bij aan leefbaarheid in de omgeving. Als erfgoed als kans wordt gezien, kan het effectief bijdragen aan woningbouw, energie, landbouw, klimaat, bereikbaarheid en mobiliteit. Kijk voor inspirerende voorbeelden op www.erfgoedpamflet.nl

2. Heb oog voor het heden.

Ken het lokale, regionale en nationale kwaliteitsstelsel – het proces van advisering over omgevingskwaliteit dat ertoe leidt dat de omgevingskwaliteit tenminste behouden en waar mogelijk vergroot wordt. Zorg dat academisch onderzoek wordt uitgebreid naar de succes- en faalfactoren van het kwaliteitsstelsel. Een koppeling met [Stichting Kennis Gebiedsontwikkeling](#) in Delft is hiervoor een logische partij, maar ieder van de deeldisciplines van omgevingskwaliteit (stedenbouw, archeologie, architectuur, cultuurhistorie, duurzaamheid, landschap, etc) kan hier bijdragen aan leveren. In landen waar meer kennis over een efficiënt kwaliteitsstelsel is opgebouwd, zoals bv in Zwitserland waar [de Bouwcultuur van Davos](#) is ontwikkeld, verlopen ontwikkelingen sneller, efficiënter en beter.

Zorg voor randvoorwaarden en fundamenteën voor ruimtelijke ontwikkelingen waarbij de omgevingskwaliteit tenminste behouden blijft en zoveel mogelijk vergroot wordt, zoals voldoende beschikbare kennis en kunde op lokaal en regionaal niveau. De budgettaire situatie van gemeentes is een groot aandachtspunt: capaciteit op ieder schaalniveau is nodig om ontwikkelingen goed en snel te kunnen laten plaatsvinden.

Zet de creatieve en culturele sector structureel in om de toekomst mede vorm te geven. En dit niet alleen in verbeelding, maar neem de kennis van architecten, vormgevers, kunstenaars en makers op in aanbestedingen en opdrachten, zodat zij volledig en volwaardig deelnemen aan langjarige projecten en ontwikkelingen. Betrek de omgeving hier ook in. Doe dit vanaf het begin van de projecten. Ook bij participatieve inzet kan de creatieve sector de brug slaan tussen de verschillende bubbels in onze samenleving en daarmee ook polarisatie tegengaan.

3. Heb oog voor de toekomst.

Het kwaliteitsstelsel is in beweging. Er zijn nu in veel gemeenten brede Adviescommissies Omgevingskwaliteit. In uw kamer is een motie aangenomen met een oproep om eerder in het gemeentelijke proces de aandacht voor omgevingskwaliteit te borgen. En er heeft een verkenning naar een landsdekkend stelsel van strategische stads- en dorpsbouwmeesters plaats gevonden. Er is echter geen grondig wetenschappelijk onderzoek naar dit kwaliteitsstelsel (zie ook oog voor het heden). Stimuleer dit en bevraag wetenschappelijke instellingen op effectieve structuren voor de lokale, regionale en nationale realisatie van omgevingskwaliteit, faal- en succesfactoren, om het kwaliteitsstelsel van de toekomst te verbeteren. Met name in het efficiënt samenbrengen van private en publieke doelen is op dit gebied nog een echte slag te slaan, en het Rijk kan daar ook via de inzet van het College van Rijksadviseurs en het programma MooiNL effectief aan bijdragen.

Stimuleer de [Nationale Dialoog Bouwcultuur](#). Zodat betrokken markt- en maatschappelijke partijen de bouwcultuur van de toekomst verder agenderen en vormgeven, ermee kunnen experimenteren en best practices delen en verspreiden.

Combineer de data van demografische ontwikkelingen met brede welvaart en ruimtelijke ontwikkeling. De leefbaarheid is in iedere regio belangrijk. Brede welvaart is er alleen wanneer voorzieningen bereikbaar en toegankelijk zijn. Dit betekent dat elke kern, dorp en stad bereikbare voorzieningen heeft voor ontspanning en ontwikkeling voor iedereen. Voorzieningen als een bibliotheek in de buurt, cultuureducatie via [school en omgeving](#) en muziekscholen, en andere mogelijkheden (lees plekken) voor vrijetijdkunsten om aan deel te nemen en te beleven. En omdat kunst en cultuur verbindt en mensen bij elkaar brengt, helpt het tegen [eenzaamheid](#) en gaat het polarisatie tegen.

Kunst en cultuur zijn drijvende krachten (fundamenten) achter regionale en stedelijke ontwikkeling. Investeren in culturele infrastructuur draagt bij aan levendige en weerbare gemeenschappen, en zorgt voor een goed vestigingsklimaat. Het trekt bezoekers aan en versterkt de lokale en regionale economie. Investeren in cultuur is investeren in leefbare dorpen en wijken. Hier kan een [referentienorm](#) voor cultuur een handvat voor zijn.

De btw-verhoging op kunst en cultuur helpt hier niet bij. Wij adviseren u, net als de Raad van State, om de impact van de voorgenomen verhoging op de regionale leefbaarheid te onderzoeken. Kunst en cultuur verbindt.

Algemene aandachtspunten en maatregelen

De Omgevingswet legt een goede basis voor het behoud en de bevordering van de kwaliteit van de leefomgeving bij alle ontwikkelingen. Op onderdelen is een dóórontwikkeling van de wet en de bijbehorende instrumenten en ondersteuning gewenst. Dit om te garanderen dat de lange-termijn omgevingsbelangen (publiek) altijd zwaarder wegen dan de korte-termijn investeringsbelangen (privaat).

In de meest recente voortgangsbrieven lezen wij dat de focus van het Rijk van praktische, technische zaken zoals de werking van het DSO, in de komende maanden kan verschuiven naar de effectiviteit van de kerninstrumenten van de wet in relatie tot de maatschappelijke doelen. Dit is nodig en ondersteunen wij van harte. Wij horen van onze leden dat vrijwel alle gemeenten die hier al mee bezig zijn, worstelen met het vertalen van hun ambities op het gebied van omgevingskwaliteit – en daarmee van de wereld waarin we willen wonen – naar de kerninstrumenten. Zij worstelen met name met de omgevingsplannen en de bijbehorende beleidsregels. Dit geldt specifiek voor de vertaling van erfgoedwaarden naar de nieuwe kerninstrumenten. Maar het geldt ook voor andere omgevingswaarden en de bijbehorende omgevingsplanonderdelen voor omgevingskwaliteit in de bredere zin van het woord, van architectuur en stedenbouw tot natuur, landschap en duurzaamheid. Als deze borging goed lukt, biedt dat duidelijkheid naar initiatiefnemers en een sneller en efficiënter proces bij goede ontwikkelingen.

Aandacht hiervoor is vanuit Rijksperspectief noodzakelijk! Investeren in omgevingskwaliteit zal altijd ook lokaal moeten gebeuren, maar u kunt Nederland daar mee op weg helpen. Cruciaal daarbij is dat het rijk het goede voorbeeld blijft geven. Dat het rijk op de hoofdlijnen goede en vooral integrale lijnen uitstippelt, met aandacht voor het behoud en het vergroten van de kwaliteit van de leefomgeving. Rijksdiensten als Mooi Nederland, het programma voor de integrale omgevingskwaliteit van Nederland binnen het ministerie van VRO, en het voltallige College van Rijksadviseurs (CRa) zijn hierbij cruciaal. Zij kunnen er voor zorgen dat de hoofdlijnen van uw beleid in goede onderlinge afstemming vorm krijgen. Dat voorkomt vertraging in de uitvoering (zoals nu bij de energie infrastructuur) en het vergroot de leefbaarheid van Nederland.

Ook de decentrale realisatie van omgevingskwaliteit, in gemeenten en bij waterschappen, vraagt aandacht van het rijk. Niet alleen waar het de kerninstrumenten zoals de omgevingsplannen betreft, maar zeker ook bij het helpen realiseren van goede ondersteunende instrumenten op regionaal en lokaal niveau. Op ieder schaalniveau vraagt de inrichting en doorontwikkeling van het kwaliteitsstelsel, het pakket aan regels, expertise, ontwerpkracht en processen, aandacht om effectief en efficiënt te kunnen werken. Heb oog voor wat er goed werkt, zoals de Adviescommissies Omgevingskwaliteit die de gemeentelijke doelstellingen rond omgevingskwaliteit bevorderen en bewaken, en heb aandacht voor wat beter kan.

Een mooi voorbeeld van Rijksinzet op dit gebied is de inzet van de eerste regionale bouwmeester gekoppeld aan de aardbevingsopgave van het Nationaal Coördinatiecentrum Groningen (NCG). Deze bouwmeester weet de brug te slaan tussen strategie en processen, instrumenten en regels. Ook gemeenten hebben behoefte aan dergelijke strategische inzet, om de versnelling van de verschillende nationale opgaven, zoals de woningbouw, zo vorm te geven dat er snel en vakkundig nieuwe leefbare woonomgevingen komen. Mooi Nederland heeft hier in de afgelopen periode samen met het CRa een zeer bruikbare verkenning naar uitgevoerd. Zeker in een tijd

waarin gemeenten over minder middelen zullen beschikken, is aandacht voor de kwaliteit van de leefomgeving belangrijk.

Tenslotte is het bij de voorgenomen aandacht voor de kerninstrumenten van de Omgevingswet, zoals de omgevingsplannen, belangrijk om in te zetten op goede voorbeelden. Wij merken bij vooruitstrevende gemeenten dat er een grote behoefte is om eenduidige, goede omgevingsplannen vorm te geven. Met name als het gaat om hoe de combinatie van ontwerpkracht, inhoudelijke expertise en de stem van de omgeving, in een zo'n vroeg mogelijk stadium van de ontwikkelingen bij elkaar kan komen. Gemeenten moeten niet 342 het wiel uitvinden. Beter is om met de inzet van het CRa en andere betrokken departementen een impuls te geven aan deze doorontwikkeling van de kerninstrumenten van de Omgevingswet – omdat alle ontwikkelingen hier baat bij hebben.

Ons advies aan is om voor de doorontwikkeling van de Omgevingswet en bij het vaststellen van de regie en sturing door het rijk in de ruimtelijke ordening in te zetten op de doorontwikkeling van het kwaliteitsstelsel in Nederland door:

- Een rijksprogramma zoals Mooi Nederland te versterken als **het nationale kennisplatform voor integrale omgevingskwaliteit**, waardoor alle lopende Rijksprogramma's in integrale afstemming in de betreffende regio's, gebieden en gemeenten landen;
- **Het College van Rijksadviseurs** te versterken en een prominente rol te geven in de reflectie op het Rijksbeleid. De CRa daarnaast mee te laten helpen bij de uitvoering van de nota Ruimte en de versterking van de provinciale, regionale en lokale kwaliteitsstelsels. Dit kan ondermeer door een ontwerpatelier voor de grote opgaven in het landelijk gebied, voortzetting van de Gouden Pyramide (de rijksprijs voor goed opdrachtgeverschap) en andere activiteiten;
- Bij grote, nationale opgaven met regionale impact zoals de defensieopgave, de aanpassing van de energie infrastructuur en de enorme wateropgave te gaan werken met **Strategische Bouwmeesters** zoals bij het Nationaal Coördinatiecentrum Groningen;
- **Benut en bewaar wat al goed is:** regionaal zijn er veel partijen actief in de realisatie van de omgevingskwaliteit, zowel in algemene zin als specifiek voor erfgoed;
- Zet bij de **doorontwikkeling van omgevingsplannen** actief in op nationale en regionale kennisdeling, zodat niet elke gemeente in Nederland het wiel hoeft uit te vinden. Zoek daarbij de samenwerking met actieve actoren in de markt en de regionale kennisorganisaties op het gebied van erfgoed en omgevingskwaliteit.

Beeldend samengevat heeft de nationale ruimtelijke ordening baat bij inzet op de punten in onderstaande tabel.

Omgevingskwaliteit investeren in een beter Nederland			
Doorontwikkeling Omgevingswet - cultuuromslag - bestuurskracht - participatie - publieke/collectieve/private rollen - meerwaardegesprek	Rijksdiensten - coördinerend Mooi NL als rijks-expertisecentrum - Rijksbouwmeesters - cultureel ontwerp	Instrumenten omgevings- kwaliteit - meekoppelfonds - gezonde en veilige omgeving - Europese aansluiting - structureel kwaliteitsadvies	Bouwcultuur - permanente dialoog over kwaliteit - samenhangend stelsel adviseurs - ontwerp kwaliteit van fabrieksmatige bouw - innovatief bouwproces - ontwerp onderwijs

Wij wensen u wijsheid en uitvoeringskracht bij uw besluitvorming. Wij denken en werken op alle bovenstaande punten graag mee met de verdere uitwerking!

Met hartelijke groeten, mede namens al onze aangesloten leden en de leden van het erfgoedplatform (BOEi Nationale Maatschappij tot Restaureren & Herbestemmen van Cultureel Erfgoed, DEN Kennisinstituut cultuur & digitale transformatie, DutchCulture, ErfgoedAcademie, Erfgoedvereniging Heemschut, Erfgoedstem, Europa Nostra, Federatie Grote Monumentengemeenten, Federatie Instandhouding Monumenten, Federatie Ruimtelijke Kwaliteit, Fonds Cultuurparticipatie, KIEN Kenniscentrum Immaterieel Erfgoed Nederland, KVAN/BRAIN Branchevereniging Archiefinstellingen Nederland, LCM Landelijk Contact van Museumconsulenten, LKCA Cultuureducatie en Amateurkunst, Mondriaan Fonds, Museumvereniging, Nationale Monumentenorganisatie, Nationaal Restauratiefonds, Nederland Monumentenland, Netwerk Steunpunten Cultureel Erfgoed, OPEN Overleg Provinciale Erfgoedinstellingen Nederland, Prins Bernhard Cultuurfonds, Restauratoren Nederland, Stichting Erkende Restauratiekwaliteit Monumentenzorg, Stichting Kastelen, historische Buitenplaatsen en Landgoederen, Stichting Liniebreed Ondernemen, Stichting Reuvs, Stichting Nationale Archeologiedagen, Vereniging de Hollandsche Molen, VOIA Vereniging Ondernemers in Archeologie, Werelderfgoed Unesco)

Eefje van Duin

Voorzitter FIM

Astrid Weij

Directeur Kunsten '92

Marielle Hoefsloot

Directeur FRK